

इदं मम । अत्र केषांचिद्रूपकाणां शब्दश्लेषमूलत्वेऽपि रूपकविशेषत्वादर्थालंकारमध्ये गणनम् । एवं वक्ष्यमाणालंकारेषु बोध्यम् ।

अधिकारूढवैशिष्ट्यं रूपकं यत्तदेव तत् ।

तदेवाधिकारूढवैशिष्ट्यसंज्ञकम् । यथा मम—

‘इदं वक्रं साक्षाद्विरहितकलङ्कः शशधरः

सुधाधाराधारश्चिरपरिणतं बिम्बमधरः ।

इमे नेत्रे रात्रिदिवमधिकशोभे कुवलये

तनुर्लवण्यानां जलधिरवगाहे सुखतरः ॥’

अत्र कलङ्कराहित्यादिनाधिकं वैशिष्ट्यम् ।

विषयात्मतयारोप्ये प्रकृतार्थोपयोगिनि ॥ ३४ ॥

वालेख्यं चित्रम्, द्युभित्तिराकाशकुञ्जम् । सरलता कौटिल्यराहित्यमेव दाक्षिण्यम् । तस्या योगे श्वपुच्छच्छटा कुक्कुरलाङ्गूलकुण्डली । भक्तिमात्रसुलभे केवल्यापि भक्त्या प्राप्ये ॥ अत्र केषांचिदिति । साधनस्य श्लेषस्य शब्दालंकारत्वेऽपि साध्यत्वेन प्रधानस्यार्थालंकारमध्ये गणनमिति भावः । वक्ष्यमाणानां श्लेषापहवादीनाम् ॥ अधिकारूढवैशिष्ट्यं रूपकमाह—अधिकारूढेति । अधिकमत्यर्थमारूढं वैशिष्ट्यं विशेषणं यत्र तदित्यर्थः ॥ सुधाधाराधार इति बिम्बस्य विशेषणम् । कलङ्करहितत्वादिविशेषणं चन्द्रादिरत्यन्तासंभवीति तत्र तदारोपणादधिकारूढवैशिष्ट्यम् । ‘कलङ्कराहित्यादिना’ इत्यभेदे तृतीया । परिणामालंकारमाह—विषयात्मतयेति ।

1. वैशिष्ट्यमिति । अत्रेदमप्यनुसंधेयम्—‘विषयभेदताद्रूप्यरजनं विषयस्य यत् । रूपकं तन्निधाऽऽधिक्यन्यूनत्वानुभयोक्तिभिः ॥ (१) अयं हि धूर्जटिः साक्षाद् येन दग्धाः पुरः क्षणात् । (२) अयमास्ते विना शंभुस्तार्तीयकीं विलोचनम् ॥ (३) शंभुर्विश्वमवलम्ब्य स्वीकृत्य समदृष्टिताम् । (४) अस्या मुखेन्दुना लब्धे नेत्रानन्दे किमिन्दुना ॥ (५) साध्वीनमपरा लक्ष्मीरसुधासागरोदिता । (६) अयं कलङ्किनश्चन्द्रान्मुखचन्द्रोऽतिरिच्यते ॥’ इति । इहोपमेयस्य राज्ञो विषयस्य पूर्वगृह्यविशेषणेन तस्मिन्नपमानस्य भगवतो धूर्जटेर्विषयिणोऽभेदरूपणात्, उपमानस्योपमेये न्यूनाधिकभावावर्णनाच्च प्रथममनुभयाभेदरूपकम् ॥ तार्तीयकीविलोचनहानोक्त्या न्यूनतापादनेन द्वितीयं न्यूनाभेदरूपकम् । ‘तीयादीकञ् स्वार्थे वाच्यः’ इति वार्तिकेन तृतीयार्थे ईकञ् ॥ समदृष्टितास्तीकारेण विश्वावनोक्त्या भगवतो राजन्याधिक्यलाभात्तृतीयमधिकाभेदरूपकम् । अत्र समदृष्टिपदं श्लिष्टम् ॥ एवमस्या मुखेन्दुसत्त्वे प्रसिद्धेन्दोरनावश्यकत्वमापाद्य मुखेन्दोश्च नेत्रानन्दजनकत्वरूपप्रसिद्धेन्दुकार्यकर्तृत्वमात्रनिबन्धनेन न्यूनत्वाधिकत्वयोरनुपादानादनुभयताद्रूप्यरूपकं चतुर्थम् ॥ भगवत्यां लक्ष्म्याम-

१. ‘इदं मम’ इति क-ख-पुस्तकयोर्नास्ति. २. ‘अत्र च’ घ. ३. ‘संज्ञरूपकम्’ घ. ४. ‘मम’ इति नास्ति-क-पुस्तके.